

8. Піскуноў, К. Ф. Мова як сістэма: Правапіс у святле камп'ютарна-лінгвістычнага аналізу / склад. К. Ф. Піскуноў, К. М. Пучынская; пад рэд. М. Р. Прыгодзіча. – Мінск: Рэдакцыя часопіса “Роднае слова”, 2014. – 360 с.

9. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск: Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь, 2008. – 144 с.

10. Рудяков, А. Н. Об актуальности функционального подхода для орфографии современного русского языка /А. Н. Рудяков // Филология и культура. Philology and Culture. – 2023. – №1 (71). – С. 58– 64.

А. А. Лагуноўская

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

УДК 929:82:27-235

ХРЫСЦІЯНСКАЯ СПАДЧЫНА ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ Ў САЦЫЯКУЛЬТУРНЫМ КАНТЭКСЦЕ

Ключавыя словы: хрысціянства, каштоўнасці, канфесія, Біблія, пратэстантызм, праваслаўе, каталіцызм.

Даследуюцца канфесійныя аспекты літаратурнай спадчыны Ф. Скарыны, якія патрабуюць сучаснай рэканструкцыі і інтэрпрэтацыі. Аналіз дзейнасці Ф. Скарыны як перакладчыка, тлумачальніка і выдаўца біблейскіх тэкстаў дазваляе выявіць праваслаўныя, каталіцкія і пратэстанцкія традыцыі ўплыву на асэнсаванне ім хрысціянскага веравучэння і практыкі. На падставе вывучэння прадмоваў і пасляслоўяў Ф. Скарыны да Бібліі аналізуецца яго ўяўленні пра хрысціянскія каштоўнасці як сацыякультурны феномен.

A. A. Lagunouskaya

Brest State University named after A. S. Pushkin

CHRISTIAN HERITAGE OF FRANCYSK SKARYNA IN SOCIO-CULTURAL CONTEXT

Key words: christianity, values, confession, Bible, protestantism, orthodoxy, catholicism.

The article examines confessional aspects of F. Skaryna's literary heritage that require modern reconstruction and interpretation. An analysis of F. Skaryna's work as a translator, interpreter and publisher of biblical texts allows us to identify orthodox, catholic and protestant traditions of influence on his understanding of christian doctrine and practice. Based on the study of F. Skaryna's prefaces and afterwords to the Bible, his ideas about christian values as a socio-cultural phenomenon are analyzed.

XVI ст. для старабеларускіх зямель было азнаменавана змяненнем сацыякультурных і грамадска-эканамічных умоў. Панавальны накірунак у грамадска-палітычнай дзейнасці традыцыйных для нашых земляў хрысціянскіх канфесій: праваслаўя і каталіцызму, які стрымліваў інтэлектуальнае прыстасаванне народа да новай сацыяльна-эканамічнай сітуацыі, пачаў падвяргацца крытыцы і паступова губляць свае пазіцыі. Захапленне схаластыкай, абстрактнымі разважаннямі, спірытуалістычнай выявай жыцця, абыхавасць да знешніх бакоў існавання чалавека, якія панавалі ў Сярэдня стагоддзі, пачалі страчваць сваю актуальнасць ва ўмовах светапоглядных трансфармацый. Ф. Скарына быў першым сярод беларускіх інтэлектуалаў і культурных дзеячаў, які пачаў асэнсоўваць хрысціянства з неартадаксальных пазіцый, што выклікае асаблівую цікавасць да выяўлення ўплыву на фарміраванне яго светапогляду праваслаўнай, каталіцкай і пратэстанцкай традыцый. На думку Ф. Скарыны, царква «есть собрание христианское» [3, с. 100], што звязвае галоўны сэнс дадзенай рэлігійнай арганізацыі з ідэяй зносін аднаверцаў. Ф. Скарыну можна разглядаць як першаадкрывальніка напрамку працэсу вытлумачэння хрысціянскага веравучэння і практыкі ў рэфармацыйным рэчышчы на старабеларускіх землях. Імкненне ўзмацніць пазіцыю асобы і яе індывідуальную дзейнасць, дабіцца актуалізацыі яе інтэлектуальнай і маральнай значнасці, падмацаваць яе больш высокім агульным узроўнем разумення сацыяльнай рэальнасці стала асноўнай матывацыяй асветніцкіх намаганняў Ф. Скарыны.

Літаратурная спадчына Ф. Скарыны (1490 – 1541 гг.) дае магчымасць даследавання яго ўяўленняў аб канфесійных каштоўнасцях як сацыякультурным феномене. Асабістае месца займае пытанне аб канфесійнай прыналежнасці Скарыны. Найбольш аргументаванымі версіямі з’яўляюцца яго прыхільнасць альбо да праваслаўнай, альбо да каталіцкай традыцый хрысціянства. На карысць першай сведчаць выданні Скарыны, на карысць другой – наяўныя біяграфічныя дадзеныя.

Сам Скарына ў сваіх выданнях называе сябе толькі Францішкам (Францыск імя каталіцкае) і нідзе не згадвае іншага імя, што наўпрост паказвае на сувязь беларускага першадрукара з каталіцкай традыцыяй. Прыхільнасць праваслаўнай традыцыі прадстаўлена ў біблейскіх выданнях Скарыны і яго Падарожнай кніжцы.

Скарынінская «Бівлія руска» прызначана «да людзей паспалітых рускай мовы», як неаднаразова кажа сам выдавец у пасляслоўях да біблейскіх кніг. У прадмове да Псалтыры (1517 г.) ён тлумачыць таксама, што надрукаваў кнігу «рускими словами, а словенским языком... наиболее с тое причины, иже мя Милостивый Бог с того языка (народа) на свет пустил». Царкоўнаславянская граматыка і лексіка (у праваслаўнай традыцыі) пераважаюць не толькі ў біблейскім тэксце, але, на думку беларускага філолага А. І. Жураўскага, нават у прадмовах Францыска

Скарыны. Выдавец ідзе за традыцыйным для праваслаўнай Псалтыры рахункам псалмоў, дзяленнем іх на кафізмы. Не толькі парадак кніг Апостала (1525 г.) адпавядае прынятаму ў праваслаўнай традыцыі, але абазначаны пачатак і канец кожнага зачала, «як у царкве Божай шануецца». У Малой падарожнай кніжцы Скарына выдаў акафісты і каноны, надрукаваў Сімвал веры без каталіцкай устаўкі «і ад Сына», лік царкоўнага года традыцыйна пачынаў з верасня і заканчваў жніўнем, «згодна з статутам Іерусалімскай Царквы», у святцах паказаў памяці рускіх святых звг. Антонія і Феадосія Пятэрскіх, кн. Барыса і Глеба.

Разам з тым, неабходна адзначыць, што ў выданнях Скарыны заўважны і ўплыў каталіцкай традыцыі. У прыватнасці, адной з крыніц для яго службы чэшскі пераклад Бібліі 1506 г., які ўзыходзіць да лацінскай Вульгаты, перакладзенай са старажытнаўрэйскай. Царкоўнаславянскі тэкст Старога Запавету ўзыходзіць да грэчаскага перакладу (Септуагінце). Паміж двума перакладамі – грэчаскім (у праваслаўнай традыцыі) і лацінскім (у каталіцкай традыцыі) – ёсць пэўныя адрозненні ў разуменні Бібліі як першакрыніцы хрысціянскага веравучэння і сацыяльнай практыкі. Канфесійныя каштоўнасці ў спадчыне Ф. Скарыны паўстаюць, такім чынам, з аднаго боку, у праваслаўнай, з другога боку, у каталіцкай традыцыі. Напрыклад, Псалтыр, у яго тыповая царкоўнаславянская традыцыя, якая ўзыходзіць да Септуагінты, аднак у кнізе Быццё лік гадоў жыцця патрыярхаў (5 гл.) вядзецца па версіі Вульгаты. Паводле ўсё той жа заходняй традыцыі, у прадмове да ўсёй Бібліі выдавец не называе ў пераліку біблейскіх кніг III Ездры і III Макавейскую, а ў пераліку новазапаветных кніг ставіць Дзеі і Саборныя пасланні пасля пасланняў ап. Паўла. Характэрна таксама, што Скарына называе Багародзіцу Марыю «Дзявіцай», а не «Дзевай», як прынята ў славянскай праваслаўнай традыцыі. У прадмове да Першага паслання ап. Пятра ў Апосталі (1525 г.) выдавец называе яго «старэйшым апосталам Хрыста», які на працягу дваццаці пяці гадоў кіраваў Царквой Хрыстовай у Рыме (меркаванне, якое ўзыходзіць да бл. Іераніма). Такама трэба адзначыць, што не гаворыць Скарына пра асаблівыя прэрагатывы рымскіх пап.

Найбольш жа сувязь з каталіцкай традыцыяй адкрываецца ў біяграфічных звестках беларускага першадрукара. Веданне латыні для паступлення ў Кракаўскі ўніверсітэт мяркуе навучанне ў каталіцкай школе. У Вільні, як гаворыцца ў судовым дакуменце 1532 г., Скарына быў доктарам і сакратаром Віленскага каталіцкага біскупа Яна (захаваўся цэлы шэраг дакументаў з указаннем імя «доктара Францішка», якія злучаюць абодвух гэтых дзеячаў, пачынаючы з 1523 г. па 1532 г.).

Выданні Францыска Скарыны былі шырока вядомыя і ў Літоўскай Русі, і ў Маскоўскай Русі. В.П. Оргіш бачыць у светапоглядзе Ф. Скарыны паралелізм, а месцамі і супадзенне з ідэямі нямецкага рэфарматара М. Лютэра [2, с. 11]. У прадмове да ўсёй Бібліі Ф. Скарына пісаў: «В сей книзе всее прироженое мудрости зачало и конець; Бог вседержитель

познаван бывае» [3, с. 199]. Ф. Скарына лічыў, што калі ў чалавека няма веры ў біблейскае аб'яўленне, то ніякія намаганні самі па сабе не ў стане зблізіць яго з Богам. Ідэя абсалютнага прыярытэту веры, якая займае цэнтральнае месца ў пратэстанцкай традыцыі, таксама з'яўляецца лейтматывам разважанняў Ф. Скарыны аб рэлігіі. Ён таксама робіць выснову аб тым, што вера адначасова з'яўляецца і надзеяй, г.зн. у рэчышчы пратэстантызму сцвярджае, што толькі вера як непасрэдная сувязь з Богам дазваляе спадзявацца на збаўленне. У выніку з дадзенай заявы можна падысці да высновы аб тым, што абрадава-рытуальны кампанент культавай дзейнасці не з'яўляецца значным і можа адысці на другі план.

Беларускі першадрукар даказваў, што ў мэтах стварэння найлепшага грамадскага парадку неабходна забеспячэнне становішча, пры якім усе правы ў цэлым і кожны закон паасобку былі б справядлівымі, моцнымі, неабходнымі і карыснымі. Для паляпшэння прававой сітуацыі, на яго думку, закон павінен грунтавацца на «натуральным праве» і зыходзіць з маральнага прынцыпу, выкладзенага ў Евангеллі: «Рабіце з людзьмі тое, што вы хацелі б атрымаць ад іншых, і не рабіце таго, чаго б вы не хацелі атрымліваць ад іншых». Такім чынам, галоўны маральны прынцып хрысціянства прадстаўлены ў літаратурнай спадчыне Ф. Скарыны. Неабходнасць жа «пісанага закона», г.зн. права, абумоўлена, па словах Скарыны, шматлікімі парушэннямі закону прыроды. Сам закон закліканы абараняць асобу і грамадзянскую супольнасць ад прыгнёту, несправядлівасці і знявагі. Такім чынам Скарына развіваў у сваіх творах ідэю натуральных правоў чалавека. Ён пісаў, што ўсе людзі нараджаюцца свабоднымі, усе людзі, што з'явіліся на свет, роўныя паміж сабой [1, с. 61].

Паводле натуральна-прававой канцэпцыі, адным з найбольш яскравых прыхільнікаў якой у Беларусі лічацца Ф. Скарына, С. Будны і А. Валан, сутнасць права заключаецца ў ідэі права, г.зн. у тым, якім павінна быць права, а яго змест раскрываецца праз паняцці «свабода», «розум», «справядлівасць». Сама прыналежнасць да чалавечага роду з пункту гледжання натуральна-прававой канцэпцыі разумеецца як галоўная ўмова для валодання чалавекам правам на жыццё, свабоду і асабістую недатыкальнасць. У гэтым канцэпцыя натуральнага права адпавядае каштоўнасцям асновам хрысціянства: правы надаюцца чалавеку пры нараджэнні, таму што ён першапачаткова іх варты. Ва ўсіх хрысціянскіх канфесіях маральнай каштоўнасцю з'яўляецца павага да ўсіх людзей, створаных па вобразе і падабенстве Бога. Вобраз і падабенства Бога як агульнахрысціянская духоўна-маральная каштоўнасць выступае як ідэал, дзейснае імкненне да якога ўзвышае чалавека, садзейнічае фарміраванню маральнай культуры ўзаемаадносін з канкрэтным чалавекам і грамадствам у цэлым. Імкненне да дасягнення духоўна-маральнага ідэалу ў індывідуальнай і сацыяльнай практыцы спрыяе ўсталяванню ў грамадстве аднадумства і аднадушнасці, аб якім у Бібліі сказана як аб «адзінстве духу ў саюзе міра» (Эф. 4: 3).

Ф. Скарына сцвярджае анталагічную роўнасць усіх людзей: «А тако прежде всех законов или прав писаных закон прироженный всем людям от господа Бога дан есть и весь во едином словеси скончается: “Возлюбиши ближнего своего, яко сам себе”» [3, с. 100]. Першадрукар таксама піша пра аўтаномію індывідуальнай волі і асабісты маральны выбар, што разглядаецца ім як зыходны крытэры маральнай каштоўнасці асобы. Аднак маральныя адносіны, намеры і словы атрымліваюць поўную каштоўнасць у працэсе іх завяршэння праз учынкi («Вера без спраў мёртвая», Як. 2:26). Ф. Скарына адзначае: «Затым не толико словом, але и делом показати веру христианскую...» [3, с. 101].

Такім чынам, у спадчыне Ф. Скарыны абгрунтоўваецца меркаванне аб тым, што не толькі адносіны паміж людзьмі павінны грунтавацца на хрысціянскіх каштоўнасцях любові, сумлення і справядлівасці, але таксама законы, улада і палітыка. У сваёй літаратурнай спадчыне Ф. Скарына першым кантурна ўстанавіў уплыў традыцыйных хрысціянскіх канфесійных каштоўнасцей на беларускі менталітэт. Разумеючы сумленне як свабоду ад граху (маральнага зла, неадпаведнасці духоўна-маральным прынцыпам хрысціянства) у прымаемых рашэннях, Скарына прытрымліваўся ідэі вяршэнства народа ў дзяржаве і заканаўчасці, якая не адпавядала рэчаіснасці таго часу, але паўплывала на будучыню заканадаўства: ідэя прыярытэта надасабовых каштоўнасцяў (Бог, народ, дзяржава, сям'я), а не асобнага індывіда пасля была падкрэслена ў тэкстах Статутаў ВКЛ [1, с. 62].

Мовазнавец У. В. Анічэнка на падставе праведзеных ім даследаванняў сцвярджае, што у каментарых да Бібліі Ф. Скарыны большасць яго лексем маюць агульнаславянскае паходжанне і этымалогію [4]. Кнігавыдавецкая дзейнасць Ф. Скарыны выступіла спосабам распаўсюджвання каштоўнасцей хрысціянства ў нацыянальнай культуры.

Важнасць укладу Ф. Скарыны ў развіццё славянскай культуры складалася ў тым, што яго зварот да Бібліі як да пісьмовай першакрыніцы хрысціянскага веравучэння, дазволіў распаўсюдзіць яе сярод простага народа, што аказалася магчымым дзякуючы яго дзейнасці як першадрукара. Шматгранная дзейнасць Ф. Скарыны спрыяла знішчэнню межаў, якія падзялялі асвечанае духавенства і простых людзей. Тлумачэнне біблейскіх тэкстаў перастала быць выключным прывілеем святароў. Перакладаючы кнігі Святога Пісання на старабеларускую мову і, выдаючы іх вялікімі тыражамі, Ф. Скарына, падобна М. Лютэру ў Германіі, які ажыццявіў пераклад Бібліі з латыні на нямецкую мову, выявіў магчымасць існавання новага фармату рэлігійных адносін паміж Богам і чалавекам. Пры гэтым пасрэдніцкая роля царквы і духавенства ў дадзеным працэсе губляла ранейшае значэнне. Для свайго часу скарынінская інтэрпрэтацыя найважнейшых палажэнняў хрысціянскага веравучэння і сацыяльнай практыкі ўяўляла сабой найбольш смелы вопыт

асэнсавання каштоўнасцей хрысціянства як сацыякультурнага феномена, што адпавядала патрабаванням часу.

Літаратура

1. Лагуноўская, А. А. Хрысціянскія каштоўнасці ў маральным патэнцыяле беларускага народа / А. А. Лагуноўская; Брэст. дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна. – Брэст: БрДУ, 2016 – 200 с.
2. Оргиш, В. П. Только верой (религиозно-реформаторские воззрения Франциска Скорины) / В. П. Оргиш // Журн. Белорус. гос. ун-та. Философия. Психология. 2018. – № 2. – С. 10–16.
3. Скорина, Ф. Предисловия и послесловия / Ф. Скорина // Франциск Скорина и его время: энцикл. справ. / Белорус. сов. энцикл. ; редкол. : И. П. Шамякин (гл. ред.) [и др.]. – Минск, 1990, с. 99–101.
4. Словарь языка Скорины : в 2 т. / сост. В. В. Аниченко. – Минск : Выш. шк., 1977–1984. – 2 т.

Л. В. Леванцэвіч

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

УДК 811.161.3'242:39(075.8)

БРЭСЦКА-ПІНСКАЕ ПАЛЕССЕ ЯК ЭТНАКУЛЬТУРНАЯ ПРАСТОРА

Ключавыя словы: рэгіянальная моўная карціна свету, ландшафт, Брэсцка-Пінскае Палессе, этнакультура, менталітэт, светапогляд.

У рэчышчы антрапалагічнай парадыгмы лінгвістамі даследуецца моўная карціна свету, на фарміраванне якой паўплывалі, у тым ліку, прырода і ландшафт. У артыкуле падаюцца звесткі пра гістарычныя і прыродна-геаграфічныя асаблівасці Брэсцка-Пінскага Палесся, якія адыгралі значную ролю ў фарміраванні этнакультуры, менталітэту і светапогляду жыхароў рэгіёна.

K. V. Levantsevich

Brest State A. S. Pushkin University

BREST-PINSK POLESIE AS AN ETHNO-CULTURAL SPACE

Key words: regional linguistic picture of the world, landscape, Brest-Pinsk Polesie, ethnoculture, mentality, worldview.

In the context of anthropological paradigm linguists study the linguistic picture of the world, the formation of which was influenced, among other things, by nature and landscape. The article presents historical and natural-geographical features of Brest-Pinsk Polesie, which played a significant role in the formation of ethno-culture, mentality and worldview of the inhabitants of the region.